

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการยอมรับนับถือศาสนาคริสต์ของชาวไทยภูเขาเผ่าปกาเกอะญอ และผลกระทบของการนับถือศาสนาคริสต์ของชาวไทยภูเขาเผ่าปกาเกอะญอในระดับชุมชนและครอบครัว โดยผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เจาะลึก ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 9 ราย และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของข้อมูล ตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์และเนื้อหาของการวิจัย ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลในรูปแบบของกรณีศึกษา และใช้กรณีศึกษาสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอโดยการบรรยาย ผลการวิจัย สรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ความเชื่อดั้งเดิมของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลหลักทุกคนมาจากชุมชนที่นับถือผี แม้บางรายจะนับถือพุทธแต่ในขณะเดียวกันก็นับถือผีด้วยเพราะศาสนาพุทธไม่ได้ห้ามการนับถือผี ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ในหลายกรณี ซึ่งต้องมีค่าใช้จ่ายด้านพิธีกรรมบางพิธีกรรมบางอย่างต้องทำซ้ำ ก็จะมีผลกระทบต่อครอบครัวที่ยากจนที่ต้องเสียค่าใช้จ่าย และเสียเวลาในการประกอบพิธีกรรมตามที่หมอผีกำหนด เช่น การรักษาอาการเจ็บป่วยบางอย่างที่เชื่อว่าเป็นการกระทำของผี เมื่อหมอผีทำพิธีกรรมแล้วไม่หายก็ต้องทำซ้ำ และทุกคนต้องอยู่พร้อมหน้าหากอยู่ไม่ครบก็ต้องรอเพื่อทำพิธีใหม่ ทำให้ครอบครัวต้องเสียค่าใช้จ่ายมากและยังทำให้ต้องเสียเวลาสำหรับการหารายได้นอกชุมชนด้วย นอกจากนี้แล้วบางรายถูกหมอผีกล่าวหาว่าเป็นผีปอบ ทำให้อยู่ในชุมชนไม่ได้เพราะความเชื่อดั้งเดิมหากใครเป็นกาลกิณีจะสร้างปัญหาความยุ่งยากให้แก่สังคมและชุมชน ทำให้ผู้ถูกระบุว่าเป็นปอบได้รับการต่อต้านจากสมาชิกในชุมชน สุดท้ายต้องอพยพโยกย้ายครอบครัวไปอยู่ในบริเวณอื่นที่ชุมชนนั้นต้อนรับ ผลกระทบที่ได้รับจากความเชื่อจึงเป็นสาเหตุสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจหันไปนับถือศาสนาคริสต์ของบางครอบครัวโดยเฉพาะครอบครัวที่ยากจน

วิวัฒนาการของการเข้านับถือศาสนาคริสต์ของคนในชุมชน

การนับถือศาสนาคริสต์ของชาวปกากะญอในชุมชนบ้านแม่ปอน มีลักษณะของวิวัฒนาการ 3 รูปแบบด้วยกันคือ วิวัฒนาการรูปแบบแรก เป็นการเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ เพราะคลายความศรัทธาในความเชื่อเดิม โดยมีสาเหตุหลัก 2 ประการ คือ การที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมเกี่ยวกับผีตามความเชื่อเดิม ตามที่หมอผีเรียกร้องหรือกำหนดซึ่งการถูกเรียกร้องนั้นไม่สามารถต่อรองได้ และบางพิธีกรรมต้องการให้สมาชิกในครอบครัวอยู่พร้อมหน้าหากอยู่ไม่พร้อมหน้ากันก็ต้องรอและต้องเสียเงินสำหรับการซื้อสิ่งของสำหรับทำพิธีใหม่ซึ่งทำความยุ่งยากแก่สมาชิกในชุมชน หากคนที่ต้องออกไปทำงานหารายได้นอกชุมชนก็จะเป็นการที่หนัก ปัญหาดังกล่าวก่อให้เกิดความกดดันแก่ครอบครัวชาวปกากะญอ ดังนั้นเมื่อมีทางเลือกอื่นที่เป็นความเชื่อที่ดีกว่า จึงหันไปรับความเชื่อใหม่ที่มีค่าใช้จ่ายและมีพิธีกรรมแตกต่างไปจากเดิมเป็นอย่างมาก วิวัฒนาการรูปแบบที่สอง คือ หันมานับถือศาสนาคริสต์เนื่องจากได้แต่งงานกับสตรีที่นับถือคริสต์ จึงนับถือคริสต์ตามภรรยา และวิวัฒนาการรูปแบบที่สาม คือหัวหน้าครอบครัวเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ เพราะต้องการให้บุตรได้มีโอกาสเรียนหนังสือในระดับสูงขึ้นได้

การนับถือศาสนาคริสต์ของคนในชุมชนในปัจจุบัน

ชาวปกากะญอในชุมชนบ้านแม่ปอน ปัจจุบันนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกกันเกือบทั้งหมด มีเพียง 1-2 รายที่อยู่ระหว่างการเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาคริสต์ และได้ร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ชุมชนแห่งนี้ก่อตั้งโดยสมาชิกที่นับถือศาสนาคริสต์ เป็นชุมชนที่ชาวปกากะญอที่นับถือศาสนาคริสต์ได้อพยพไปอยู่ร่วมกัน ในระยะแรกชาวปกากะญอได้ร่วมกันสร้างชุมชนโดยมีบาทหลวงเป็นผู้นำทางศาสนา ในอดีตชุมชนบ้านแม่ปอนเป็นชุมชนทางเลือกหนึ่งของชาวปกากะญอที่พบปัญหาจากความเชื่อเดิมหรือต้องการเปลี่ยนศาสนา และที่สำคัญชุมชนแห่งนี้เปิดโอกาสทางการศึกษาและการช่วยเหลืออื่นๆ แก่ชาวปกากะญอทั้งในชุมชนและภายนอกชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้านับถือศาสนาคริสต์

ปัจจัยที่มีผลต่อการเข้านับถือศาสนาคริสต์ มีทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายใน ได้แก่

ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรม สถานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว การถูกชักชวนและความต้องการด้านการศึกษา ปัจจัยทั้งหมดเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้

ชาวปกากะญอ ออกมาจากความเชื่อเดิมไปสู่ความเชื่อใหม่ เพราะความเชื่อเดิมที่เกี่ยวข้องกับผี ต้องมีพิธีกรรมผีถ้าหากมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้น เพราะชาวปกากะญอเชื่อว่าเป็นการกระทำของ ผีต้องแก้ไขด้วยพิธีกรรมที่มีหมอผีเป็นผู้ทำพิธี การทำพิธีแต่ละครั้งต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ก่อนข้างมาก ครอบครัวชาวปกากะญอที่มีฐานะยากจนอยู่แล้วต้องฝืนทนและต้องทำตามทำให้มีค่าใช้จ่ายสูง

ความเชื่อของชุมชนที่สร้างผลกระทบให้แก่สมาชิกบางครอบครัว ปกากะญอบาง รายเคยได้รับการกล่าวหาจากหมอผีว่าเป็นปอบ ทำให้ไม่มีใครยอมคบค้าสมาคมด้วย เป็นการ สร้างความกดดันให้แก่ผู้ถูกกล่าวหาและครอบครัว สุดท้ายก็ต้องอพยพย้ายถิ่นฐานออกจาก ชุมชนเดิมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

การแต่งงานก็มีอิทธิพลต่อความเชื่อของชาวปกากะญอ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งที่นับถือ ศาสนาแตกต่างออกไป แต่ผู้ที่เปลี่ยนแปลงมักจะเป็นฝ่ายชายเพราะเหตุต้องเข้ามาอยู่ร่วม ครอบครัวกับฝ่ายหญิง

การชักชวน ประกอบด้วย การชักชวนให้เข้ามาช่วยทำงานให้กับชุมชน ถูก ชักชวนให้เข้ามาช่วยสอนในโรงเรียน ทั้งหมดเป็นการชักชวนโดยบาทหลวง ทั้งนี้ผู้ที่ถูก ชักชวนทั้งหมด มักจะเป็นสมาชิกชุมชนในรุ่นแรกๆ

ด้านการศึกษาเนื่องจากการนับถือศาสนาคริสต์ มีผลต่อการศึกษาเล่าเรียน ของปกากะญอ การศึกษานั้นนอกจากจะเป็นปัจจัยหนึ่งแล้วยังต้องขึ้นอยู่กับการมีสายตา ยาวไกลของครอบครัวหรือนักลัดชิด ส่วนการเปลี่ยนศาสนาก็มักเริ่มต้นจากฝ่ายบิดาและ มารดา ส่วนบุตรเมื่อเห็นมีการเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนาก็จะเปลี่ยนแปลงตาม

มีปกากะญอบางรายที่เป็นโรคประจำตัวบางอย่างรักษาด้วยพิธีกรรมของผีก็ไม่หาย เมื่อได้รับการแนะนำให้อธิษฐานขอพรจากพระเจ้าแล้วปรากฏหายขาดจากโรคนั้น ทำให้ เกิดความศรัทธาต่อศาสนา และหันไปนับถือศาสนาคริสต์รวมทั้งได้ชักชวนครอบครัวให้ เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ด้วย

ส่วนปัจจัยภายนอกที่ดึงดูดให้ชาวปกากะญอหันไปนับถือคริสต์ ได้แก่ บทบาท ของบาทหลวง สถานศึกษา และการช่วยเหลือด้านการรักษาพยาบาล บาทหลวงเป็นผู้มีบทบาท หลัก ในการชักชวนให้มีการเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ มีการก่อตั้งชุมชน ตั้งสถานศึกษา และให้การช่วยเหลือดูแลสุขภาพแก่ครอบครัวของปกากะญอ ทำให้การตัดสินใจเปลี่ยนความ เชื่อเดิมไปนับถือศาสนาคริสต์เป็นไปได้ง่ายขึ้น

ผลกระทบของการนับถือศาสนาคริสต์

การเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ของปกาเกอะญอนั้นไม่มีผลกระทบต่อความเชื่อ พิธีกรรม การประกอบอาชีพ ด้านการสาธารณสุขและการเลี้ยงดูเด็ก ด้านการศึกษา ด้าน บทบาทของสตรี การย้ายถิ่นฐานของคนในชุมชนเดิมแต่อย่างใด คงมีแต่ผลกระทบทางด้าน ความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชนเพราะผู้ที่นับถือคริสต์แล้วมักจะอพยพออกไปอยู่ชุมชน อื่นที่นับถือศาสนาเดียวกันทำให้ไปมาหาสู่กับชุมชนเดิมน้อยลง อย่างไรก็ตามการเข้ามาอยู่ใน ชุมชนบ้านแม่ปอนของปกาเกอะญอที่เปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นั้น ทำให้เกิดความสบายใจ เพราะไม่ได้รับผลกระทบใดจากการปฏิบัติตามความเชื่อใหม่ซึ่งผิดไปจากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจาก ความเชื่อเดิม ตลอดจนการมีโอกาสในการประกอบอาชีพ การได้รับการดูแลสุขภาพ บุตรได้ รับการศึกษา สำหรับสภาพภาพของสตรีก็มีอิสระและมีความเท่าเทียมกับชายซึ่งเป็นสิ่งที่มี ความแตกต่างไปจากชุมชนเดิมอย่างเด่นชัด

อภิปรายผล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการเปลี่ยนแปลงระดับครอบครัวและ ชุมชนจากการนับถือศาสนาคริสต์ของชาวเขาเผ่าปกาเกอะญอ ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่สมควรนำ มาอภิปรายดังต่อไปนี้

การเปลี่ยนความเชื่อดั้งเดิมไปสู่ความเชื่อใหม่ของคนในชุมชน ถ้าเป็นไปได้โดยอิสระ ปราศจากการบังคับแล้ว บุคคลที่เปลี่ยนความเชื่อและหันมานับถือศาสนาคริสต์มีความคาดหวัง ว่าตัวเองจะได้รับในสิ่งที่ดีกว่าเดิม ไม่ว่าจะโดยเนื้อหาสาระของความเชื่อหรือได้รับ ผลประโยชน์อื่น ๆ ดังจะเห็นได้ว่า มีความพยายามในการจูงใจให้ผู้นับถือศาสนาอื่นหันมา นับถือศาสนาคริสต์ในสมัยล่าอาณานิคม กรณีที่ประเทศมหาอำนาจยังไม่ได้ครอบครอง ประเทศนั้น ก็จะใช้ความพยายามชักชวนให้ผู้ปกครองเปลี่ยนความเชื่อ ถ้าไม่สำเร็จก็จะขอ อนุญาตเผยแพร่ศาสนา ดังเช่นในกรณีการเผยแพร่ศาสนาในสมัยอยุธยาช่วงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ฝรั่งเศสได้พยายามโน้มน้าวเพื่อเปลี่ยนใจสมเด็จพระนารายณ์โดยผ่าน คอนสแตนติน ฟอนคอน ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และนับถือศาสนาคริสต์นิกาย โรมันคาทอลิก แต่สมเด็จพระนารายณ์ได้บ่ายเบี่ยงแต่ขณะเดียวกัน ก็อนุญาตให้คนไทย สามารถหันไปนับถือศาสนาคริสต์ได้ ศาสนาคริสต์จึงได้เข้าสู่เมืองไทย ซึ่งสามารถชักชวน ให้คนไทยที่นับถือศาสนาพุทธเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ โดยที่พระมหากษัตริย์ไทยไม่ ขัดขวาง ข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ของบาทหลวง ได้นำวิทยาการใหม่ ๆ เข้ามาด้วย เช่น วิทยาศาสตร์การคำนวณ การพิมพ์ และการแพทย์

เป็นต้น ดังจะเห็นได้ว่าการก่อตั้งโรงเรียน โรงพยาบาล โรงพิมพ์ ที่มีขั้วขนานรีดำเนินการหลายแห่งทั่วประเทศ สิ่งเหล่านี้เป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่ง สำหรับครอบครัวที่ต้องการความก้าวหน้าก็อาจเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์

ในกรณีของชาวปกาเกอะญอ โดยทั่วไปแล้วนับถือผี ซึ่งมีหลายระดับ ณรงค์ชัย หมันศึกษา (2539, หน้า 28-31) กล่าวว่า เผ่าปกาเกอะญอมีการนับถือผีหรือเทพเจ้า คือเชื่อว่าเป็นผู้อยู่เหนือธรรมชาติ มีพลังอำนาจจะช่วยประทານพร อาหารอย่างอุดมสมบูรณ์ ให้ความคุ้มครอง ดูแลเมื่อทำความดี แต่เมื่อนมนุษย์ปฏิบัติไม่ดีเทพเจ้าจะพิโรธ มีผลทำให้เกิดภัยพิบัติ โรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนความเดือดร้อนอื่นแก่มนุษย์ ผีหรือเทพเจ้าของปกาเกอะญอจะมีอิทธิพลทั้งการให้และควบคุมความประพฤติ ทำให้เกิดผลต่อการปฏิบัติตนหรือการดำรงชีวิตเป็นอย่างมาก ทำให้ชาวปกาเกอะญอไม่เบียดเบียน ไม่ทำร้าย และอยู่ร่วมกับธรรมชาติแวดล้อมอย่างประสานกลมกลืน เนื่องจากผีมีอิทธิพลด้านความเกรงกลัวของชาวปกาเกอะญอ จึงระมัดระวังตัวอยู่เสมอ เพื่อไม่ให้กระทำความผิดเพราะหากถูกผีลงโทษแล้วจะมีผลถึงชั่วลูกหลาน หรือ เกรือญาติ และจะถูกรังเกียจจากสังคมจะไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย

ความเชื่อดังกล่าวของชาวปกาเกอะญอถูกถ่ายทอดสืบต่อกันมาและมีการปฏิบัติอยู่ในวิถีชีวิตที่ยากที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย ๆ อย่างไรก็ตามก็อาจมีบางคน บางครอบครัวที่เปลี่ยนความเชื่อเดิมไปรับความเชื่อใหม่ได้ อมรา พงศาพิชญ์ (2544 หน้า 27) กล่าวว่าความเชื่ออาจถูกกลืนล้างได้ยากก็ตาม แต่หากมีสิ่งกระตุ้นหรือผลกระทบอื่นที่เกิดขึ้นจากความเชื่อนั้นก็สามารถเปลี่ยนแปลงความเชื่อได้ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544, หน้า 55-68) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ประกอบด้วย วิทยาการสมัยใหม่ ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ และการพัฒนาของท้องถิ่น

จากข้อมูลการวิจัยนี้จะเห็นได้ว่าเงื่อนไขสำคัญ ๆ ที่ทำให้ชาวปกาเกอะญอบางคนและบางครอบครัวเปลี่ยนความเชื่อจากผีไปนับถือศาสนาคริสต์เพราะปัญหาเศรษฐกิจและสังคมคือจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในพิธีกรรมเกี่ยวกับการไหว้ผีมาก การถูกกล่าวหาว่าเป็นกาสกัณเฑาะ เช่น เป็นผีปอบ และการต้องอยู่พร้อมหน้าเวลาทำพิธีกรรม เหล่านี้สร้างปัญหาแก่ครอบครัวที่ยากจน เมื่อมีผู้มาเสนอทางเลือกที่ดีกว่า จึงเปลี่ยนความเชื่อ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงความเชื่อนั้นทำให้พฤติกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเดิมเปลี่ยนไปด้วยเพราะเชื่อว่าไม่มีความเชื่อใด หรือมีอิทธิพลใดจากสิ่งเหนือธรรมชาติใดๆ ที่จะเหนือกว่าพระเจ้า เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธวัชชัย รัตนซ้อน (2542, หน้า 31) พบว่า ในอดีตชาวปกาเกอะญอจะกลัวผีทำให้ไม่กล้าย้ายถิ่นฐานไปในบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า แต่เมื่อเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ ปกาเกอะญอกลุ่มเดียวกันไม่กลัวผีและได้ย้ายหมู่บ้านมาตั้งในบริเวณในแหล่งใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์กว่า เป็นต้น

ในประเด็นชุมชนชาวคริสต์ การเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์หรืออื่น ๆ ทำให้บุคคล/ครอบครัวกลายเป็นคนกลุ่มน้อยไป ซึ่งอาจรู้สึกอึดอัดและไม่สะดวกในการปฏิบัติตนตามความเชื่อ จึงได้ไปสร้างชุมชนของตนขึ้น ซึ่งจะมีโบสถ์ โรงเรียน สถานพยาบาล เพื่อตอบสนองความต้องการของตน ปรากฏการณ์นี้พบเห็นได้ทั่วไป เช่น ชุมชนชาวคริสต์หรืออิสลาม เป็นต้น จากข้อมูลการวิจัยก็พบทำนองเดียวกันคือผู้ที่เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ก็จะอพยพไปอยู่ชุมชนใหม่ที่ประกอบด้วยคนที่มีความเชื่อเดียวกัน คนัย ไชยโยธา (2538) อธิบายว่าความเชื่อทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคม มีอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยขอนำมาอภิปรายคือ ผลกระทบทางด้านความสัมพันธ์ หลังจากการเปลี่ยนแปลงความเชื่อ เนื่องจากผู้เปลี่ยนความเชื่อจะกลายเป็นคนกลุ่มน้อยแม้ชุมชนจะไม่ถูกต่อต้าน แต่ก็ขาดความสะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การไปโบสถ์ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงมีการอพยพไปอยู่ในชุมชนที่นับถือคริสต์ด้วยกัน เช่นเดียวกันในชุมชนที่เป็นคริสต์เมื่อชาวปกากะญอเปลี่ยนใจหันไปปฏิบัติตามความเชื่อเดิม ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ในสังคมคริสต์ได้ จึงต้องอพยพออกไปจากชุมชนที่อยู่เดิมไปยังแหล่งอื่นต่อไป การอพยพออกจากชุมชนเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงความเชื่อมีผลทำให้ความสัมพันธ์ของปกากะญอกับชุมชนเดิมห่างเหินไปค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ความสัมพันธ์ที่ลดลงนี้ก็ได้ส่งผลเสียร้ายแรงแต่ประการใด ตรงกันข้ามที่ชุมชนยังให้ความเคารพในสิทธิ เสรีภาพบุคคลในด้านความเชื่อ จากข้อมูลการวิจัย เห็นได้ว่าชุมชนได้เคารพในเรื่องสิทธิเสรีภาพนี้ ทำให้บุคคลที่เปลี่ยนความเชื่อยังคงความสัมพันธ์กับชุมชนเดิมได้ แม้จะห่างไปบ้างก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

1. การนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย พบว่า วิวัฒนาการยอมรับนับถือศาสนาของคนในชุมชน มาจากสาเหตุปัจจัยภายใน เกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม เศรษฐกิจ และการถูกชักชวน เป็นสาเหตุจากความเชื่อคือ ได้รับผลกระทบในการปฏิบัติศาสนกิจที่ต้องกระทำตามที่ผู้นำความเชื่อต้องการ ไม่สามารถขัดขืนได้ ประกอบกับสภาพความยากจนที่มีอยู่เดิมทำให้ได้รับความเดือดร้อน และต้องการหาทางออกที่สามารถลดผลกระทบนี้ได้ เมื่อมีกลุ่มความเชื่อใหม่มาเสนอแนวทางออกที่ไม่ใช่ลักษณะการสร้างคามคาดหวังแก่ผู้ถูกชักชวน แต่เป็นการนำหลักการของความเชื่อใหม่มาเสนอไปพร้อมๆ กับการจัดการด้านๆ อื่น ประกอบด้วย ด้านการศึกษา แหล่งที่อยู่ และการสาธารณสุขและการเลี้ยงดูเด็ก เป็นต้น ปราศจากการโน้มน้าวให้เชื่อและเป็นการจัดการภายใต้ความทัดเทียมของกระแสของสังคมโลกที่เปลี่ยนแปลงไป ไร้รองรับและ

สนองความต้องการความเป็นอยู่ใหม่ที่ดีกว่าให้แก่ผู้ถูกชักชวน และประการสำคัญ คือไม่มีเงื่อนไขใด ๆ จากความเชื่อใหม่ที่จะไปสร้างผลกระทบให้เกิดขึ้นซ้ำรอยเดิม เมื่อผู้ถูกชักชวนมีทางเลือกอื่นที่ดีกว่าก็จะหันไปยอมรับนับถือศาสนาใหม่ นับว่าเป็นวิวัฒนาการของการยอมรับที่ค่อนข้างตรงไปตรงมา อย่างไรก็ตามเรื่องความเชื่อที่ไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของสังคมไม่ควรที่รัฐหรือใครจะเข้าไปแทรกแซงการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเหล่านี้ ควรให้ดำเนินไปในด้วยอิสระ เปิดเผย เพราะหลักการสำคัญคือ ทั้งบุคคลทั่วไปหรือการที่ชาวปกากะญอจะเปลี่ยนแปลงไปนับถือศาสนาอื่นก็ย่อมทำได้ตามปกติ เป็นเรื่องที่สามารถทำได้ หน่วยงาน/องค์กรหรือบุคคลอื่น ๆ จะต้องเข้าใจและให้เสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเต็มที่ที่จะนับถือและปฏิบัติตามความเชื่อที่สุจริต

2. การวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบในระดับครอบครัวและชุมชนที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงความเชื่อแหล่งข้อมูล ได้แก่ ชาวปกากะญอ ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยทำการประเมินผลกระทบจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งทำให้เห็นว่าความเชื่อเดิมของปกากะญอค่อนข้างสร้างผลกระทบต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างมากเมื่อเทียบกับการดำเนินชีวิตภายใต้ความเชื่อใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ข้อเท็จจริงในปัจจุบันกระแสนิยมของสังคม เศรษฐกิจ การสื่อสาร และวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมเป็นอย่างมากไม่ว่ากระทั่งปกากะญอนับถือผี ดังนั้นการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรทำการศึกษาเปรียบเทียบการดำรงชีวิตในสังคมปัจจุบันของปกากะญอที่มีความเชื่อแตกต่างกันว่ามีความเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใดและกลุ่มความเชื่อใดที่สามารถปรับตัวให้เข้าสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วได้ดีกว่ากัน และเรียนรู้วิธีการปรับตัวจากหน่วยใดของสังคม